

DANIEL ŠPELDA:**Proměny historiografie vědy**

Praha: Filosofia 2010, 346 s.

Hoci predstava o vede ako o veži zo slonoviny, ktorej obyvatelia nezištne pátrajú po nadčasovej pravde, sa už definitívne zaradila k muzeálnym exponátom medzi iné ošumelé antikvované idey, predsa len veda, či už v zmysle kognitívnej aktivity a zhmotnených výsledkov, alebo v zmysle inštitúcie, je neodmysliteľnou zložkou a demiurgom moderného sveta. Lenže otázky, ako *Čo je veda?; Aké sú jej ciele, metódy, prístupy, jej vzťah k iným znalostným štruktúram, jej dosah dopad na spoločnosť?* zostávajú naďalej predmetom skúmania viacerých disciplín (filozofia a logika vedy, metodológia vedy, psychológia vedy, sociológia vedy). Historiografia vedy ako autonómna disciplína sa však zrodila až v dvadsiatom storočí. Úloha, ktorú pri formovaní historiografie vedy zohralo dielo Th. Kuhna, je neodškriepiteľná a odráža to aj recenzovaný text. Práve historickými peripetiami utvárania disciplíny, ktorej rezervovaný vzťah k filozofii vedy je verejným tajomstvom, sa zaoberá rozsiahla, vyše tristostránková monografia D. Špeldu. Autor sa netají presvedčením, že vlastností a znaky historiografie vedy, ktorá bola dlhý čas pod vplyvom pozitivizmu, možno odvodiť z niektorých kategórií filozofie dejín (s. 24), pričom ambíciou textu je „... pokus o rekonstrukciu metodologie historiografie vedy, ktorý se pokouší objevit v textech historiků vědy metodická pravidla a předpoklady, jimiž se při své práci řídí“ (s. 19). V tejto línii rozvíja svoju argumentáciu týkajúcu sa metamorfóz tohto odboru. Autor vychádza z rozsiahleho textového materiálu tak časopiseckej (*Osiris, Isis, British Journal for the History of Science, History of Science* a i.), ako aj knižnej proveniencie. Táto skutočnosť sa však zrejme podpísala na istej nevyváženosti textu, a to jednak kompozičnej, jednak architektonickej, čo sa prejavuje v disproporcii medzi systematickými a historizujúcimi pasážami knihy.

Monografia sa okrem úvodu a záveru tematicky a obsahovo člení na tri časti, podrobne štruktúrované podľa rozoberaného problému. Prvá časť s názvom *Ve službách vědy: nástin dějin historiografie vědy* (s. 25 – 90) podáva náčrt transformácií dejín historiografie vedy od osvietenstva až po súčasnosť, pričom nejde o chronologické radenie postáv, diel, ideí, inštitúcií či metodických princípov písania o dejinách vedy, ale o postihnutie kľúčových východísk skúmania vedeckého poznania. Veľkú časť zaberá výklad pozitivisticky orientovanej historiografie vedy so zreteľom na jej pôsobenie a akčný rádius pri výklade vedeckého poznania. Špelda sa v tejto časti venuje špeciálne aj tzv. Koyrého paradigme, ktorá v povojnovom období priniesla zmeny do prevládajúceho pozitivistického opisu, a náčrtu hlavných znakov dnešnej historiografie vedy. V súvislosti s použitou literatúrou identifikuje štyri štádiá profesionalizácie historiografie vedy: anachronne, diachronne, internalistické a externalistické štádium. Podľa autora sa metodické zásady skúmania dejín vedy kryštalizovali z internalistického anachronizmu na diachronný

externalizmus, pričom sa pôvodne silná tendencia k didakticko-popularizačnému obrazu vedy posunula k adekvátnejšiemu skúmaniu predpokladov produkcie vedeckého poznania.

Rozdiely medzi prístupom, ktorý prezentujú samotní vedci reflektujúci svoju činnosť, keď mapujú dejiny vedy, a prístupom historika vedy, kritika pozitivistickej tradície a predpokladov spojených s anachronizmami, sú predmetom deskripcie v druhej časti knihy s titulom *Profesionalizace oboru: diachronní přístup* (s. 91 –183), v ktorej sa rozoberá profesionalizácia disciplíny a odmietnutie tzv. *whigizmu* (H. Butterfield), princípu filozofie dejín, podľa ktorého sa minulosť pokladá za prípravnú etapu súčasnosti. Po deskripcii anachronizmov autor končí túto problematiku poznámkou, že na konci 20. storočia sa snahy o elimináciu anachronizmov pri skúmaní dejín vedy skončili konštatovaním, že sa im v historiografii vedy nemožno celkom vyhnúť. Špelda podrobne tematizuje témy a žánre diachrónneho prístupu po odmietnutí whigizmu (kontinuita, diskontinuita vedy, zmeny v ponímaní teórie, veľké osobnosti, anonymné štruktúry, obrat k prameňom a jeho dôsledky, straníckosť a objektivita, biografía, encyklopedické kompendiá, prípadové štúdie, súčasť kontextu).

V záverečnej tretej časti *O vědě a společnosti: externalizmus* (s. 185 – 287) predkladá Špelda deskripciu vzťahov medzi náboženstvom a vedou, rozoberá koncepcie akcentujúce sociálne faktory produkcie vedeckého poznania, podmienky vzniku tzv. sociálnej histórie vedy, sociológie vedenia a sociálneho konštruktivismu a etnografie vedy, pričom pokladá za dostatočne potvrdené, že spoločenské podmienky determinujú epistemologické kategórie pokladané za ahistorické a univerzálne (napríklad pravda a objektivita). Špelda volá po zjednotení troch kompetencií pri písaní o dejinách vedy: odbornej špeciálnovednej, filozofickej a historickej, hoci schodnú cestu vidí skôr v ich kolektívnej spolupráci (s. 287).

Knihy je zaujímavým a v mnohom poučným príspevkom k objasneniu metodických osobitostí historiografie dejín vedy, hoci napríklad s výkladom pozitivismu, ktorý v texte figuruje len v jeho comtovskej verzii, sotva možno súhlasiť. Ignorovanie jeho tretej fázy, logického empirizmu či logického pozitivismu, najmä postavy a diela O. Neuratha, je vzhľadom na ústrednú intenciu knihy dosť nepochopiteľné. Autorovi možno vytknúť aj niektoré zbytočné opakovania (napríklad charakteristiky vedy, mertonovskej sociológie vedy, vymedzenie externalizmu, kontextualizmu, internalizmu), miestami rozvláchny štýl a svojské sémantické konštrukcie (napríklad *asociální heterotopie*). Textu by prospelo, keby autor jednu kapitolu venoval vzťahu medzi filozofiou vedy a dejinami vedy, aby tak *expressis verbis* vynikli ich styčné aj trecie plochy. Filozofia vedy má totiž aj metafyzickú, aj epistemickú podobu a tie intervenujú v metodologických princípoch historiografie vedy. Kontroverzná je aj autorova viera v spoluprácu medzi humanitnými vedcami a prírodovedcami v oblasti historiografie vedy, keďže aj taký historik fyziky ako H. Kragh, ktorého Špelda uvádza a cituje ako zakladateľskú osobnosť historiografie vedy (*Introduction to the Historiography of Science*, 1987), explicitne tvrdí, že priepasť medzi

dvomi kultúrami tzv. *science a humanities* nikdy nebola väčšia než dnes.¹ V tomto svetle, ak k tomu prirátame aj technokratický optimizmus napríklad jadrovej lobby v EÚ, diagnózu sociálnych vied I. Wallersteina, celkový úpadok a komercializáciu vzdelania, vyznieva Špeldov optimizmus vo veci komplexnej historiografie vedy vcelku nepodložené.

Publikácia, ktorú som mala k dispozícii, mala chybné radenie stránok bibliografie aj menného registra, čo ide na vrub technickej redakcie, ale sťažuje orientáciu čitateľom, ktorí sa chcú dopátrať pôvodného zdroja autorových východísk a tvrdení. Kniha by si zaslúžila nielen menný, ale aj vecný register.

Tieto poznámky nijako neznižujú kvalitu Špeldovej monografie, jej zaujímavosť, závažnosť a podnetnosť. Možno ju odporúčať predovšetkým doktorandom a všetkým záujemcom o metodické prístupy historického pohľadu na dejiny vedy.

Tatiana Sedová

prof. PhDr. Tatiana Sedová, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1, SR
e-mail: tatiana.sedova@savba.sk

TATIANA KLUVÁNKOVÁ-ORAVSKÁ et al.:

From Government to Governance? New Governance for Water and Biodiversity in Enlarged Europe

Praha: Alfa 2010, 233 s.

Monografia autorského kolektívu pod vedením Tatiany Kluvánkovej-Oravskej je v stredoeurópskom priestore jedným z mála pokusov pozrieť sa na problém transformácie politických a ekonomických štruktúr z perspektívy riadenia a vzťahov medzi starými a novými modelmi politiky životného prostredia. Z kultúrno-historickej perspektívy analyzuje prechod od centrálne riadeného a direktívneho modelu bývalého socializmu k dnešnému komplikovanému a decentralizovanému systému politik. Základná otázka, ktorú si kladie, znie takto: Kde sa nachádzame pri prechode od riadenia (*government*) k spravovaniu (*governance*)? Spravovanie je tu videné ako vyššia a efektívnejšia forma manažmentu prírodných zdrojov, vo svojej podstate nevyhnutná, ak chceme zastaviť rozširujúcu sa medzeru medzi deklarovanými cieľmi ochrany životného prostredia a realitou jeho zhoršujúceho sa stavu.

¹ Helge Kragh and Henrik Kragh Sørensen: *The gap between science and the humanities is getting wider*. Department of Science Studies, at videnskab.dk z 24. 8. 2009.